

розроблення та пристосування вже існуючого пакету прикладних програм CDS-ISIS, на котрому здійснені, як вказувалося, перші розробки архівних локальних БД у центральних та деяких обласних архівах. Але вибір пакету програм може бути здійснений після серйозного аналітичного підходу представників різних архівів та установ, що займаються автоматизацією технологічних процесів у споріднених установах, а також з урахуванням обсягів та складності архівної інформації — з орієнтуванням на тенденції розвитку сучасних технологій.

Технічне забезпечення СККАС та локальних комп'ютерних мереж архівів складається з web-серверів; CD-ROM-серверів; серверів БД для підтримки електронних БД обліку та НДА; комунікаційних серверів з модемами для здійснення телекомунікаційних зв'язків; робочих станцій для центральних та обласних архівів. Функції серверів виконують комп'ютери типу Pentium відповідної конфігурації. Транспортним середовищем для інтеграції локальних БД пропонується обрати Internet.

Для здійснення різноманітних функцій введення, зберігання та використання інформації необхідні спеціальні технічні засоби: сканери, лазерні принтери, ксерокси, факсимільні апарати, пристрої для запису інформації на CD-ROM, магнітооптичні накопичувачі з перезаписом інформації тощо.

Разом з тим, запропонована концепція дозволяє здійснювати поетапне нарощування технічної бази з урахуванням послідовності та етапності інформатизації архівної справи. На першій стадії досить придбати один комп'ютер Pentium з периферійним обладнанням для подальшої роботи над БД «Фондо-

вий каталог» та «НАІС», які розраховані на «лаватурне введення інформації, одночасно здійснюючи моделювання системи та основ форматного та лінгвістичного забезпечення, формування довідкових БД, зокрема авторитетних файлів.

8. Організаційні заходи для забезпечення робіт

8.1. Для системного розгортання робіт необхідне прийняття відповідного рішення Кабінету Міністрів, яке дозволить провести розробку програми фінансування робіт по інформатизації архівної справи з урахуванням можливостей цільового бюджетного фінансування. Необхідно звернутися також за допомогою через систему міжнародних грантів.

8.2. Створити Інформаційну раду при Головархіві України, із залученням до її складу провідних фахівців з різних профілей архівної та інформаційної діяльності.

8.3. Ініціювати розробку відповідного пакету стандартизованих структур опису архівної інформації різного рівня, термінологічного словника, форматного та лінгвістичного забезпечення інформатизації та комп'ютеризації. При моделюванні системи слід враховувати бібліотечний та архівний досвід зарубіжних країн, міжнародні стандарти в галузі документної інформації, що вказані у спеціальному виданні «Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна україніка». Вип.1.: Інформатизація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи. — К., 1996.

Грина Матви, Ярослав Калакура, Володимир Лозицький, Катерина Селіверстова **КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ КАДРІВ** **ДЛЯ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ (проект)**

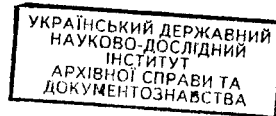
Вступ

Постійне оновлення штатів установ (згідно з потребами) фахівцями із спеціальною освітою, їхня тісна співпраця із досвідченими співробітниками — запорука поступу і водночас збереження кращих традицій. Повноцінна підготовка фахівця забезпечується трьома типами навчання: а) базовою освітою; б) набуттям професійного досвіду у процесі виробничої діяльності; в) післядипломною освітою. При цьому успішному становленню фахівця сприяє його допрофесійна підготовка та безперервна самоосвіта. Тобто, справжній професіоналізм забезпечується комплексним поєднанням допрофесійної, профільної спеціальної освіти фахівця з самоосвітою та додатковою підготовкою за рахунок закладу, де він працює. Обов'язковість цих етапів навчання, необхідність постійного вдосконалення вмінь, оновлення знань — не підлягає сумніву.

Відтак серед пріоритетних проблем сучасної української архівістики — підготовка та перепід-

готовка кадрів для архівних установ. Це зумовлено, по-перше, нагальною необхідністю поповнення архівної системи висококваліфікованими фахівцями задля забезпечення її поступу та життєздатності; по-друге — відсутністю в Україні спеціального навчального закладу з підготовки архівістів, браком належної навчально-методичної бази, наукових шкіл; по-третє — потребою в запровадженні сучасних автоматизованих архівних технологій, комплексної комп'ютеризації та інформатизації в зв'язку з вимогами сьогодення.

Підготовка архівістів нині проводиться окремими вузами нашої держави: Київським національним університетом імені Тараса Шевченка (кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки), який підготував за 50 років існування кафедри понад 600 істориків-архівістів на денному, заочному і вечірньому відділеннях історичного факультету; Київським державним університетом культури і мистецтва, де здійснено три випуски архівістів-бібліографів та архівістів на ден-

ному і заочному відділеннях, що дало архівним установам близько 100 фахівців; починають готувати архівістів в університетах Харкова, Львова, Донецька, Луганська. Фахівців-діловодів готують у спеціальних навчальних закладах 1 і 2 рівнів акредитації, зокрема у Новоград-Волинському економічному гуманітарному коледжі, Львівському державному училищі культури і мистецтв, Луганському машинобудівному коледжі Східноукраїнського університету, Калуському хіміко-технологічному технікумі, Київському геологорозвідувальному технікумі та ін. Загальне ознайомлення з основами архівної справи отримують студенти педагогічних університетів та інститутів (Чернігівського, Київського, Тернопільського) та учасники шкільних архівознавчих гуртків (в Івано-Франківську, Тернополі та інш.) Навчальні заклади загалом забезпечують професійну підготовку фахівців, адаптують їх до роботи в умовах ринкової економіки та інформаційної цивілізації.

У процесі переходу до ринкових відносин та в умовах самоврядування з усталених форм підвищення кваліфікації збереглися, в основному, лише семінари, конференції, наради тощо. Таким чином, нагальною стала необхідність розроблення Концепції архівної освіти в Україні (далі — Концепція), тобто системи сучасних конструктивних підходів до змісту, форм та методів організації підготовки та перепідготовки фахівців з архівної справи та перспективи її розвитку.

Пропонована Концепція враховує світові тенденції розвитку архівної освіти, досвід вітчизняної архівістики 1920-1930-х та повоєнних років, а також сучасні проблеми архівного будівництва в Україні, обумовлені переходом до ринкової економіки і перспективами України як суверенної, демократичної, правової держави.

Концепція підготовлена на замовлення ГАУ і виконана співробітниками УДНДІАСД у співпраці з викладачами провідних вузів України.

Структуру Концепції складають розділи:

Вступ

1. Тенденції розвитку архівної освіти в Україні й за рубежом

2. Кадрова ситуація в архівах України і завдання професійної освіти

3. Перспективні напрями національної архівної освіти

4. Організація базового спеціального навчання

5. Організація післядипломного навчання

Висновки

Концепція передбачає розроблення Програми базової професійної підготовки та післядипломної освіти архівістів, яка включатиме економічне обґрунтування, методичне забезпечення експериментального та практичного впровадження різних форм навчання, розроблення навчальних планів за окремими напрямами.

1. Тенденції розвитку архівної освіти в Україні й за рубежом

У світі не існує універсальної моделі підготовки архівістів, вона залежить від архівної системи, що склалася в різних країнах, державних потреб у кваліфікованих фахівцях цієї галузі, традицій та історії архівної професії.

Українська архівістика має певні традиції організації фахової архівної освіти, досвід практичної підготовки спеціалістів. Вперше ідею створення «архівної професури» в Київському університеті (як одному з найавторитетніших навчальних закладів) та вищих шкіл при обласних архівах презентував на XI археологічному з'їзді (Київ, 1899) відомий архівіст Д.Я.Самоковасов у проєкті архівної реформи в Росії. Теоретичне розроблення засад різних форм архівної освіти в Україні припало на період визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр. Так, проєктом архівної реформи, розроблення якого було розпочате Архівно-бібліотечним відділом МНО Української Центральної Ради (голова О.С.Грушевський) і продовжене за доби Гетьманату (голова В.Л.Модзалевський), передбачалося створення архівних гуртків з перспективою науково-дослідної установи та археологічного інституту з архівним відділенням. За доби Директорії постало питання про організацію спеціальної вищої археографічної школи, а до початку її роботи — проведення в університетських містах короткотермінових архівних курсів.

Первістком фахової підготовки архівістів в Україні став Київський археологічний інститут (1918-1924 рр.) - навчально-науковий заклад, де впродовж 2-3-х років (на базі вищої освіти) готували архівістів, бібліотекарів, мистецтвознавців, музезнавців (науковців та практиків).

З 1922 р. по 1925 р. діяв історико-архівний гурток для студентів Інституту народної освіти при Чернігівському губернському архівному управлінні, метою якого було залучення майбутніх істориків до роботи з архівними джерелами та підготовка кадрів для архівних установ. Досвід чернігівських колег запозичили київські, полтавські та харківські архівісти, створивши 1923-1924 рр. подібні гуртки. Згодом цю форму освіти (що збереглася донині) замінили постійнодіючі семінари для працівників архівів. На початку 20-х років набула поширення й така форма освіти як стажування. Проте найпопулярнішими серед освітянських заходів з 1923 р. стали короткотермінові курси підвищення кваліфікації для різних категорій працівників. Державний підхід до підготовки кадрів засвідчує розгляд його на важливих архівних форумах — Першій Всеукраїнській нараді архівних працівників у Харкові (грудень, 1924 р.) та Першому Всеукраїнському з'їзді архівних працівників (травень, 1926 р.). Відтоді неодноразово робилися спроби щодо організації архівознавчої науково-дослідної кафедри, системи заочної архівознавчої освіти, відкриття архівних відділень в

інститутах народної освіти, створення архівної аспірантури. В умовах централізації архівної справи з середини у 30-х роках центр підготовки архівістів остаточно зосереджується в Москві. Тільки після війни (з 1944 р.) започатковується підготовка істориків-архівістів у Київському університеті. Отже, Україна має власні традиції й досвід архівної освіти. Деякі форми підготовки кадрів не втратили своєї актуальності донині, це зокрема:

- історико-архівознавчі грутки для школярів (як форма допрофесійної освіти) та студентські наукові товариства;
- короткотермінові курси для різних категорій працівників архівів;
- архівознавчі відділення в вищих навчальних закладах;
- цільова підготовка істориків-архівістів у провідному університеті;
- організація заочного навчання;
- спеціальні вищі навчальні заклади для підготовки архівістів, бібліотекарів, музеєзнавців;
- аспірантура.

Пріоритет у створенні спеціальних навчальних закладів архівного профілю належить Європі: Архівні школи (при архівах) в Італії (перша створена у Мілані в 1770 р.), Архівна школа у Парижі і Архівний інститут при Королівському баварському головному державному архіві (1821 р.), Інститут досліджень австрійської історії у Відні (1854 р.), Школа дипломатки в Іспанії (1856 р.).

У Великобританії, де спеціальність архівіста як окрема професія була визнана лише 1947 р., архівістів випускають три університети: Лондонський, Ліверпульський і Уельський.

У США система професійної освіти архівістів розвивається з 70-х років нашого століття як післяуніверситетське навчання спеціалістів, котрі обрали архів місцем своєї професійної діяльності.

Нині у Польщі, Австрії, Великобританії, Чехії, Словаччині, Румунії, Угорщині підготовку кадрів для архівів організовано в університетах (в Австрії в Інституті історичних досліджень). У багатьох країнах світу створено спеціальні навчальні заклади: вищі школи з архівознавства мають Італія, Німеччина, Державну школу архівів — Нідерланди, Школу документації — Іспанія, Архівний коледж Народного університету — Китай, Школу бібліотечної справи архівознавства — Колумбія.

Водночас існують різні форми додаткової професійної підготовки фахового спілкування та навчання зарубіжних архівістів (тобто, підвищення кваліфікації): «круглі столи», курси, конференції, з'їзди, конгреси. Наприклад, курси проводяться постійно, впродовж р. диференційовано для різних категорій співробітників архівів: для початківців, загальної підготовки, для реставраторів і копіювальників, з мікрофільмування і автоматизованих технологій, з справочництва з архівного права тощо. Асоціація німецьких архівістів щорічно збирає 4-денні конгреси по 400 учасників і двічі на р. про-

водять засідання робочих секцій: церковних архівів — по 3 дні, родинних архівів — по 2 дні, економічних архівів — по 2 дні, парламентських архівів — по 3 дні, архівів преси, радіо, TV, кіно — триденні. Різноманітна тематика «круглих столів» іспанських архівістів: «Архіви і бібліотеки», «Архів і музей», «Методологія архівної справи», «Спрощення доступу до архівів», «Реставрація і зберігання документів».

Активно впроваджувана в зарубіжних країнах у 70-80 рр. так звана «дистанційна» освіта, яку набувають з допомогою спеціальних програм телевізійного каналу особи без обмеження віку (як правило, міські та сільські жителі, що не мають можливості відвідувати професійні школи), донині залишається перспективною для нашої країни. Адже багато хто не може в скрутних економічних умовах отримувати заочну освіту, пов'язану з необхідністю відвідувати навчальний заклад двічі на р. а така підготовка є заочною формою навчання з допомогою сучасної техніки.¹ У Китаї таким чином отримують бібліотечну освіту близько 20 тис. студентів. Подібні передачі ведуться у Великобританії в рамках Відкритого університету — своєрідного телевізійного навчального закладу для студентів будь-якого віку. Відкритий коледж вищої освіти функціонує в Австралії, є телевізійні бібліотечні курси на телебаченні США, Швеції.

Починаючи від 1953 р. (3-й Міжнародний конгрес архівістів у Гаазі), в питання архівної освіти розглядає практично кожне міжнародне зібрання архівістів, що засвідчує глибокий інтерес до однієї з основних остаточно не вирішених проблем архівної справи. Так, проблеми підготовки архівістів у контексті «Майбутнього архівної справи» розглядалися на Міжамериканському зібранні архівістів (Вашингтон, 1961 р.), питання підбору і навчання кадрів — на V МКА (Брюссель, 1964 р.), Міжурядовій конференції з планування національної документації, бібліотечних і архівних інфраструктур (Париж, 1974 р.), засіданні в Панамериканському інституті історії (Оттава, 1974 р.), XVI Міжнародній конференції «Круглого столу архівів» (Київ, 1975 р.), Нараді спеціалістів у галузі гармонізації програм архівної підготовки (Париж 1979 р.), X МКА (Бонн, 1984 р.).

Лейтмотивом Міжнародного конгресу архівів «Професія архівіста в епоху інформації» (Монреаль, 1992 р.) стала ідея випереджальної архівної освіти, тобто передбачення у професійній підготовці перспективи на 30-40 років діяльності випускника.

У більшості країн існують професійні асоціації архівістів. За порівняльними даними ЮНЕСКО, з 21 країни, в 14 — існує 16 асоціацій архівістів та в 17-59 асоціацій бібліотекарів. Свої асоціації мають економічні архіви (у Німеччині, наприклад, така асоціація об'єднує 400 архівів), архіви радіо і телебачення тощо. Професійні об'єднання архівістів одним з головних напрямків своєї діяльності вважають організацію спеціальної освіти, зміцнення престижу архівної професії у суспільстві.

Асоціації сприяють спілкуванню і обміну ідеями шляхом публікації професійної літератури і організації професійних форумів різних рівнів – від робочих груп до семінарів і конгресів.

Таким чином, аналіз світових тенденцій архівної освіти дає підстави визначити такі основні її форми:

- підготовка фахівців у самостійних навчальних закладах;
- професійне навчання у спеціальних вищих архівних школах при університетах на базі університетської освіти (підготовка магістрів на базі ступеню бакалавра);
- створення факультетів (шкіл) при університетах, які готують архівістів паралельно з бібліотекарями та інформаційними працівниками;
- «дистанційна освіта»;
- конгреси, наради, семінари.

2. Кадрова ситуація в архівах України і завдання підготовки фахівців

На кінець 1997 р. в державних архівах України працювало 3266 осіб, у т.ч. на наукових посадах – 43%, науково-технічних працівників – 24%, технічних – 13%, господарчого персоналу – 15%, адміністративного – 6%. З них 1435 працівників з вищою (неповною вищою) освітою (45%), у тому числі з історико-архівною – 297 осіб, що становить 9%; 624 особи з середньою спеціальною освітою (різного профілю). 256 керівників архівів різних рівнів та 220 спеціалістів не мають вищої освіти, скоротилася кількість працівників із спеціальною освітою. Водночас у архівних підрозділах установ, підприємств та організацій, що є джерелами комплектування державних архівів, працює 40618 співробітників, переважна більшість яких без професійної підготовки.

Питанням підготовки і перепідготовки кадрів було присвячено «круглі столи», організовані Головархівом України (1995 р., грудень) та УДНДІАСД (1998 р., травень). Обговорення виявило тривожні тенденції: процес старіння кадрів, відсутність надійного резерву на заміщення посад керівних і провідних спеціалістів; суттєве зменшення поповнення штатів архівних установ випускниками профільних факультетів (їхня кількість становить сьогодні 9, 3% від усієї кількості працівників).

За результатами експертного опитування провідних спеціалістів архівної справи, проведеного УДНДІАСД улітку 1996 р., була визначена необхідність кардинальних змін системи підготовки і перепідготовки кадрів архівної галузі (К.Новохатський та З.Сендик, Київ; р.Присяжнюк, Житомир), створення навчальних закладів для підготовки фахівців різного рівня: реставраторів, хранителів фондів, мікрофотокопіювальників, а також спеціалістів 1-2 категорії і провідних (Г. Ченцова, Дніпропетровськ), організація підготовки наукового складу на спецфакультетах одного-двох вузів або на дворічних курсах для осіб з вищою освітою при Головархіві або УДНДІАСД (Л. Гіцова,

Київ), створення регіональних навчально-наукових центрів з аспірантурою (Г.Боряк, Київ).

Багато пропозицій висловлено експертами з приводу створення системи перепідготовки кадрів. Зокрема, організація госпрозрахункових місячних стаціонарних курсів для перепідготовки керівників архівних установ чи річних заочних з виїздом на тижневі семінари (Л. Гурбова, Сімферополь); постійнодіючих курсів для перепідготовки спеціалістів усіх рівнів (А. Сурабко, Чернігів); одно-річних курсів при одному з вузів та семінарів з окремих питань архівної справи (С. Кононенко, Черкаси). Експерти пропонували організувати Центр перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів (Г. Ченцова, Дніпропетровськ), курси для керівних кадрів і провідних спеціалістів – при Головархіві (Т. Косенко, Кіровоград), при УДНДІАСД (Р. Присяжнюк, Житомир), факультети по підготовці і перепідготовці кадрів (С. Кононенко, Черкаси), стажування вітчизняних фахівців за кордоном (З. Сендик, Київ; В. Гика, Луцьк).

19-20 листопада 1996 р. на Всеукраїнській науковій конференції «Українське архівознавство: Історія, сучасний стан та перспективи» питання фахової освіти були предметом обговорення на окремій секції (керівник Калакура Я.С., д.і.н.). Учасники запропонували основні підходи до системи підготовки і перепідготовки архівних кадрів, викладені у підсумкових документах конференції.

Існуюча зараз система підготовки фахівців у вузах (Київському університеті ім. Тараса Шевченка, Львівському державному університеті ім. І.Франка, Харківському державному університеті, Київському державному університеті культури і мистецтва) та підвищення кваліфікації у Центрі при Академії державного управління при Президенті України (для держслужбовців управління й директорів обласних архівів) та Регіональних центрах підвищення кваліфікації державних службовців і керівників державних підприємств, установ і організацій (для держслужбовців архівної галузі) була фактично закріплена рішенням Колегії Головархіву «Про систему підготовки та підвищення кваліфікації фахівців архівної справи» від 22 травня 1997 р.

3. Перспективи напрями національної архівної освіти

Центральним питанням підготовки архівістів є утвердження поглядів на архівну справу як сферу суспільної діяльності, а архівознавство як комплексну систему знань, яка має свій предмет, об'єкт та методи і здатна забезпечити теоретичну основу для професійної освіти працівників архівів.

Взаємозв'язок наукового і практичного аспектів праці архівіста зберігається від ХІХ ст. донині. Поступово ситуація змінюється і вимагає нових підходів, особливо в сфері технологій зберігання документів. Накопичуються проблеми, пов'язані з безпекою інформації. Зростає число ви-

мог до архівної документації від законотворців, економістів, управлінців, що потребує спеціального архівного оброблення інформації. З'являються проблеми, пов'язані з спеціальним обробленням документів для збереження текстів, паперу. Без залучення нових інформаційних технологій сьогодні не можна задовольнити попит суспільства та його окремих членів на ретроспективну інформацію: відтак архівісти мусять оволодівати поряд з традиційними знаннями і методами опрацювання та зберігання архівних документів, також сучасними інформаційними технологіями.

Архівознавство, що виросло як спеціальна історична дисципліна, збагачене знаннями інших наук, трансформується в комплексну систему знань. Поряд з ним стає самостійною дисципліною порівняно молоде документознавство. Навколо документа як предмета вивчення низки спеціальностей групуються інші науки: бібліотекознавство, бібліографія, інформаційна діяльність, архівознавство. Фактично цей «союз» вже оформився, залишилося закріпити його юридично, тобто визначити його законне місце у Переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями.

У нинішньому Переліку спеціальностей Міністерства освіти України підготовку архівістів передбачено в рамках двох спеціальностей: «Історія (0303) і «Документознавство та інформаційна діяльність» (0201).

Доцільним було б при збереженні спеціальності «Архівознавство» в рамках історичних наук з присвоєнням кваліфікації «історик-архівіст», здійснювати підготовку ряду архівних професій у комплексі «Документознавство та інформаційна діяльність» в межах самостійної галузі знань «документно-інформаційні науки»:

04. Галузь знань «Документно-інформаційні науки».

Документознавство та інформаційна діяльність:

• Автоматизовані архівно-бібліотечно-інформаційні технології та системи;

- Бібліографія;
- Бібліотекознавство;
- Зберігання і консервація документів;
- Книгознавство;
- Науково-інформаційна діяльність;
- Патентознавство;
- Реставрація документальних пам'яток;
- Управління документацією та справочництво.

Викремлення блоку архівознавчих та документознавчих спеціальностей у Переліку буде одним з кроків на шляху до організації самостійного спеціального вищого навчального закладу по підготовці кадрів для архівів та діловодної служби установ, для бібліотек та органів НТІ тощо.

Наступне питання пов'язане з багатоступеневою системою підготовки фахівців, яка впроваджується згідно з Законом «Про освіту». Багатоступенева система освіти не лише має переваги перед однолінійною у тому, що вона значно гнучкіша

і відповідає потребам часу, а й розв'язує навчально-освітні та соціально-економічні проблеми як окремої людини, так і країни в цілому (наприклад, проблеми кваліфікації і перекваліфікації з меншими витратами).

Багатоступенева система у галузі архівної освіти може мати таку навчально-наукову структуру:

1 — набуття базової професійної освіти у навчальних закладах 1 і 2 рівнів акредитації (молодші спеціалісти — 2 роки) та в навчальних закладах 3 і 4 рівнів (бакалаври — 4 роки);

2 — поглиблення базової професійної освіти (набуття вузької спеціалізації); випускники бакалавріату мають право навчатися ще 1-1, 5 роки і дістати кваліфікацію спеціаліста;

3 — навчально-науковий напрямок з поглибленням професійного спрямування і здобуття ступеня магістра: найздібніші випускники з кваліфікацією спеціаліста рекомендуються до магістратури і вчаться ще 1 рік, захищають магістерську роботу і отримують ступінь магістра архівознавства.

Завершальні етапи багатоступеневої системи підготовки архівістів включають аспірантуру, докторантуру та різноманітні форми підвищення кваліфікації.

Диференціація кваліфікаційних рівнів фахівців диктує розширення кола спеціалізацій для архівної роботи. Це пов'язано з урізноманітненням видів діяльності в архівах під впливом нових вимог суспільства та необхідності інформатизації, що потребує знань в галузі управлінської, редакційно-видавничої діяльності, маркетингу і менеджменту, володіння іноземними мовами і комп'ютерними технологіями, практичними навичками в галузі консервації та реставрації документів.

Розширення кола спеціальностей допоможе одночасно вирішити проблему кращої адаптації випускників до ринкових умов та їх працевлаштування, підвищить конкурентноспроможність та соціальний захист спеціалістів, сприятиме перепідготовці дипломованих архівних фахівців, які часто не готові до роботи в нових умовах і потребують оновлення знань або перекваліфікації.

Відтак постає питання індивідуалізації підготовки архівістів, розширення діапазону спеціалізацій для архівної роботи, як от: менеджер архівної справи, архівіст-юрист, архівіст-технолог автоматизованих інформаційних систем, фахівець з економічних питань та підприємницької діяльності архівів, архівіст-адміністратор систем баз даних, архівний експерт з інформаційних систем тощо.

Мають стати різноманітнішими форми навчання та перепідготовки. Екстернат, курсова підготовка, дистанційні форми навчання запроваджуються поряд з усталеними стаціонарною та заочною. Можливість набуття другої спеціальності (спеціалізації) надається паралельно з оволодінням основною спеціальністю. Система післядипломної освіти може бути використана для отримання вченого ступеня магістра архівознавства тими, хто вже працює в архівних установах і має архівну або іншу вищу освіту. На часі — індивідуальне підвищення квалі-

фікації або перекваліфікація за відповідними програмами і навчальними планами з отриманням сертифікату.

Отже пріоритетними напрямками архівної освіти в Україні на сучасному етапі слід вважати такі:

- розвиток архівознавства як самостійної системи знань та вдосконалення змісту архівної освіти;
- розвиток інформаційного напрямку архівної освіти;
- багатоступеневість підготовки спеціалістів;
- розширення номенклатури спеціальностей, спеціалізацій;
- урізноманітнення форм навчання;
- створення навчально-методичної бази національної архівної освіти.

Створення навчально-методичної бази національної архівної освіти передбачає:

а) розроблення навчально-освітніх планів і програм архівної освіти;

б) підготовку національних підручників з архівознавства, документознавства, археографії, консервації та реставрації документів;

в) переклад навчальної і довідникової літератури з архівної справи зарубіжних країн;

г) створення національних стандартів у галузі архівної справи;

д) створення термінологічних словників з архівної справи, документознавства, української архівної енциклопедії;

е) написання «Нарисів з історії архівної справи України», підготовку біографічного словника українських архівістів.

4. Організація архівного базового навчання

Під базовою освітою (синонім - підготовка кадрів) розуміємо профільну спеціальну освіту, отриману у спеціальних навчальних закладах різного рівня акредитації. У зв'язку з реформуванням вищої освіти України, запровадженням відповідно до Закону України «Про освіту» в університетах багатоступеневого навчання виникає необхідність уточнення понять. Впродовж 4-х років університети (а також технікуми та коледжі) надають базову освіту з відповідною спеціальною підготовкою. Після складання державних іспитів та захисту бакалаврської роботи студенти отримують звання бакалавра історії з зазначенням архівної спеціалізації. Випускники бакалавріату мають право навчатися ще один р. для отримання кваліфікації спеціаліста — історика-архівіста, викладача історії. А після проходження продовж ще одного р. магістратури найздібніші студенти отримують ступінь магістра архівознавства. Таким чином, університетська багатоступенева освіта сприяє реалізації творчого потенціалу студентів та забезпечує диференційовану підготовку різних категорій майбутніх фахівців архівної галузі.

Нині є всі підстави вважати, що організація архівної освіти в Україні відповідає світовим тенденціям. В Україні базове архівне навчання організоване у таких формах:

- на спеціальних кафедрах історичних факультетів університетів;

— на історичних кафедрах факультетів бібліотечно-інформаційних систем вузів культури, що виникли в останні роки.

Таким чином, до традиційної історико-архівної освіти нині активно долучається архівно-документознавчий напрям, або *архівно-інформаційний*. Розвиток обох напрямів підготовки архівних фахівців уможливить лише державна підтримка навчання архівістів, організація державних замовлень, працевлаштування випускників. Історичний факультет Київського національного університету ім. Тараса Шевченка має стати опорним як такий, що володіє підготовленими висококваліфікованими педагогічними кадрами, відповідною навчально-методичною базою і досвідом.

В регіонах на базі історичних факультетів університетів та держархівів областей доцільно створити *Регіональні науково-освітні центри* на базі вищих навчальних закладів, які вже налагодили підготовку кадрів для архівів: Донецького, Харківського, Львівського, Східноукраїнського університетів. Залучення провідних спеціалістів державних архівів цих областей до читання лекцій, проведення практичних і семінарських занять на базі архівів, підготовка кадрів за замовленням архівів регіону, організація післядипломної освіти і перепідготовки архівістів на базі цих і, можливо, інших університетів (наприклад, Одеси) створить умови для розвитку і функціонування Регіональних науково-освітніх центрів — аналогів Шкіл бібліотекознавства, архівознавства і інформаційних наук при університетах Західної Європи і Америки. Для України, як держави з розгалуженою мережею архівних установ, можна вважати за перспективний саме такий напрям, коли підготовку кадрів здійснюватимуть регіональні, державні університети або недержавні професійні навчальні заклади, особливо, коли йдеться про кадри для діловодної роботи в органах державного управління.

Водночас доцільним є розширення підготовки архівних фахівців інформаційного напрямку. Його зародження на факультетах бібліотечно-інформаційних систем університетів культури і мистецтв — це відповідь системи освіти на потреби в таких фахівцях. Зважаючи на те, що у вітчизняній системі освіти немає спеціальних навчальних закладів з підготовки фахівців для бібліотек, музеїв, архівів, інформаційних служб, пропонується створення багатопрофільного вищого навчального закладу. Цей крок був би доцільним для України в умовах економічної нестабільності, адже розпороченість підготовки кадрів споріднених спеціальностей не сприяє раціональному використанню МТБ, наукового потенціалу. Утворення в майбутньому Інституту документних систем і комунікацій дозволить зосередити кошти на створення матеріально-технічної бази, єдиної для всіх цих спеціальностей, на формування викладацького ко-

лективу для комплексу дисциплін, пов'язаних з документальною та інформацією, їх створенням, комплектуванням, зберіганням і організацією використання. В такому вузі можлива підготовка фахівців у галузі створення єдиних систем пошуку інформації на базі автоматизованих інформаційних технологій. Структуру майбутнього Інституту документних систем і комунікацій можуть скласти такі факультети:

- Управління документацією (підготовка спеціалістів для органів державного управління, організаторів управлінської діяльності);
- Архівні інформаційні технології (підготовка бакалаврів, спеціалістів, а також магістрів — на базі не тільки архівної та історичної, але й економічної, юридичної, технічної освіти);
- Бібліотечний (підготовка фахівців для різних типів і видів бібліотек, магістратура — на базі технічної, медичної, сільськогосподарської, гуманітарної освіти);
- Бібліографічний (підготовка бібліографів для бібліотек і видавництва, книготоргівельної справи);
- Реставрація документальних пам'яток (підготовка бакалаврів, спеціалістів та магістрів для архівів, музеїв та бібліотек);
- Науково-технічної інформації (підготовка інформаційних менеджерів, технологів інформаційних систем і т.і.).

Посередницька роль архівіста між інформацією (документом) і споживачем визначає систему необхідних йому знань про документ (його утворення, зберігання і використання), а також про інформаційні потреби і методи їх найповнішого задоволення. В інформаційному комплексі дисциплін зникає небезпека, що архівознавство потрапить у нову залежність, адже поряд з ним — рівнозначні науки, споріднені загальним предметом вивчення (документом): бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство, документознавство і інформаційна діяльність.

Порівняння програм підготовки всіх інформаційних посередників показує, що професійний блок дисциплін у них подібний і складається з курсів комплектування, обліку, описування, систематизації, організації та зберігання документів з особливостями, притаманними бібліотечним, архівним і довідково-інформаційним фондам; зближують їх і нові інформаційні технології.

Базова підготовка може здійснюватись як основна спеціальність, а також як *друга освіта*. Наприклад, за спеціальними програмами архівну освіту можуть одержати історики-педагоги та журналісти, міжнародники — у вищих навчальних закладах України; студенти природничих спеціальностей університетів можуть також паралельно навчатися за програмами хранителів фондів і реставраторів унікальних документальних пам'яток, а технічних спеціальностей — за програмами підготовки фахівців з репрографії. Спеціалістів вищого гатунку для художньої реставрації стародруків, рукописних книг можна навчати у Київській Академії образотворчого мистецтва і архітектури в межах спеціальності «Реставрація, консервація і збе-

рігання творів мистецтва» по кваліфікації «Реставратор творів графіки»; для реставрації паперу — у Львівській академії друкарства та на поліграфічному факультеті Київського технічного університету (КПТ).

5. Підготовка наукових працівників

В Україні підготовка наукових кадрів з архівознавства ведеться за спеціальністю 07.00.06 (історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни). Функціонують спеціалізовані вчені ради на базі Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського, Інституту історії України НАНУ, Київського університету імені Тараса Шевченка, Дніпропетровського університету за спеціальністю 07.00.08 (книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство) — працюють ради на базі Київського університету культури і мистецтв та Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. Враховуючи тенденції, що склалися в Україні протягом останніх десятиліть, можна вважати за перспективний напрям введення спеціальностей архівознавство і документознавство до номенклатури спеціальностей ВАКУ, організацію наукової підготовки архівістів через створення аспірантури при УДНДІАСД і/або Центрі архівної післядипломної освіти (ЦАПДО) та створення Спеціалізованої ради по захисту дисертацій.

Нині закладено початок організації магістерської підготовки і набуття ступеня магістра архівістики у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, що повинно у майбутньому дати значний корпус фахівців вищої кваліфікації для архівних установ України з поширенням цього типу підготовки на Регіональні науково-освітні центри. Магістерська підготовка може бути здійснена на базі не тільки архівної освіти, але також юридичної чи економічної рівня спеціаліста чи бакалавра.

Розвитку наукових шкіл, залученню до наукових досліджень молодих спеціалістів архівів могли б сприяти:

- Молодіжна рада фахівців при Спільці архівістів України;
- архівознавчі гуртки в загальноосвітніх школах та школах нового типу; студентські наукові архівознавчі товариства та просемінари на історичних факультетах університетів;
- проведення конкурсів на краще наукове дослідження і/або науково-методичну розробку, документальну публікацію;
- організація постійнодіючого семінару при УДНДІАСД для працівників архівів з питань науково-дослідної роботи;
- наукові стажування за кордоном.

6. Організація післядипломної освіти

Післядипломна освіта є системою фахового удосконалення громадян, яка забезпечує поглиблення, розширення й оновлення професійних знань, умінь та навичок, одержання нової кваліфікації, нової спе-

ціальності та професії на основі здобутого раніше рівня освітньої та професійної підготовки і набутого практичного досвіду.

Метою системи післядипломної освіти є створення умов безперервності, єдності і наступності освіти працівників архівних установ, здобуття ними вищої кваліфікації або одержання нового фаху.

Поняття *післядипломної освіти* охоплює додаткову спеціалізацію, стажування, підвищення кваліфікації, перепідготовку кадрів, тобто усі форми навчання, крім отримання першої освіти.

Згідно «Положення про післядипломну освіту в Україні» під *спеціалізацією* розуміємо одержання спеціальних знань, умінь та фахових навичок в межах спеціальності відповідно до засобів, продуктів діяльності та умов виконання певних професійних функцій.

Стажування — це засвоєння кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду, набуття практичних умінь та навичок щодо виконання обов'язків на займаний посаді або на посаді вищого рівня.

Підвищення кваліфікації — це систематичне оновлення та поглиблення професійних знань, умінь та навичок за спеціальністю, професією, підвищення інтелектуального та культурного рівня.

Перепідготовка — це одержання нової спеціальності, професії чи кваліфікації на основі раніше здобутої освіти та досвіду практичної роботи в межах одного освітнього напрямку без підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня.

Післядипломна підготовка — це одержання нової спеціальності чи кваліфікації на основі раніше здобутої освіти та досвіду практичної роботи в межах різних освітніх напрямів чи галузей знань, яке не веде до підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня.

Відпрацьована у минулому система перепідготовки архівістів в сучасних умовах потребує удосконалення. Доцільним є створення Центру архівної післядипломної освіти (ЦАПДО), який міг би зосередити всю роботу з підвищення кваліфікації працівників галузі, організувати підготовку кадрів на основі вивчення потреб не тільки держархівів, але й галузевих, а також архівних підрозділів установ (вузів, підприємств, фірм тощо).

Центр архівної післядипломної освіти (ЦАПДО) діятиме на підставі власного статуту, затвердженого Головархівом України. Основні напрями його діяльності складатимуть:

- науково-дослідна робота з проблем архівної освіти;
- науково-методичне забезпечення системи післядипломної освіти архівістів;
- підготовка та видання наукової, довідникової, науково-методичної, навчальної літератури;
- культурно-освітня та просвітницька діяльність в галузі архівної справи;
- підготовка та атестація наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації;
- участь в атестації архівних установ;
- спеціалізація, стажування, підвищення кваліфікації, перепідготовка та післядипломна підготовка кадрів;
- фінансово-господарська та виробничо-комерційна діяльність;
- здійснення міжнародних зв'язків тощо.

Висновки

Таким чином, пропонується концепція підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації архівістів України передбачає:

1. Допрофесійну підготовку у загальноосвітній та школах нового типу (гуртки, факультативи) та на молодших курсах вищих навчальних закладів (студентські наукові товариства та просемінари).

2. Базову спеціальну освіту *архівістів-фахівців* (істориків, археографів, палеографів) — у державних університетах на історичних факультетах, у створених на їхній базі Регіональних науково-освітніх центрах.

3. Базову спеціальну освіту архівістів інформаційного профілю — в інститутах культури на факультетах бібліотечно-інформаційних систем, а в перспективі в самостійному спеціальному вищому навчальному закладі з підготовки кадрів для документно-комунікаційної сфери.

4. Перепідготовка і підвищення кваліфікації керівників і провідних спеціалістів архівних установ — у Центрі архівної післядипломної освіти при Головархіві України; інших фахівців — в Регіональних науково-освітніх центрах при державних університетах, початківців — при держархівних областях України.

У зв'язку з віднесенням ряду посад працівників держархівів областей, міст Києва і Севастополя до відповідних категорій державних службовців їх перепідготовку здійснюють за спеціальностями економіка, адміністративний менеджмент, право — Академія державного управління при Президенті України та при Дніпропетровській, Львівській, Одеській, Харківській філіях (для держслужбовців I-IV категорій, зокрема начальника, заступника начальника Головархіву, начальника відділів Головархіву, директорів державних архівів та осіб, зарахованих до кадрового резерву на вищевказані посади), а також вищі заклади освіти, які здійснюють навчання за освітньо-професійними програмами підготовки магістрів державного управління (для держслужбовців V-VI категорій, зокрема фахівців Головархіву, заступників директорів держархівів, керівників структурних підрозділів, фахівців держархівів, завідуючих, фахівців архівних відділів райміськдержадміністрацій та осіб, зарахованих до кадрового резерву на вищевказані посади).

¹ При «дистанційній» формі заняття ведуться по 8 годин на тиждень, і після двох років навчання «заочник» одержує знання, обсяг яких дорівнює знанням студента другого курсу, наприклад, бібліотечної школи. Рівень знань засвідчує комісія, яка приймає відповідний іспит у найближчій бібліотечній школі або спеціальному центрі навчання.